

TEMATY REGIONALNE

DOI: 10.31648/pl.6565

ADRIAN ULJASZ

University of Rzeszów

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3831-4585>

e-mail: auljasz@ur.edu.pl

Edukacja historyczno-kulturalna i regionalna w powieściach z motywem podróży w czasie. Dwie książki Cezarego Leżeńskiego o Bartku

Historical, Cultural and Regional Education in the Novels Employing the Motif of Time Travel. Cezary Leżeński's Two Books About Bartek

Słowa kluczowe: Cezary Leżeński, literatura dla dzieci i młodzieży, edukacja historyczna, edukacja kulturalna, edukacja regionalna

Keywords: Cezary Leżeński, literature for children and youth, historical education, cultural education, regional education

Abstract

This article discusses Cezary Leżeński's two fantasy-historical novels for children and teenagers: *Bartek, Tatarzy i motorynka* (1988) and *Bartek, Zuzanna i Kopernik* (1999). Their plots are centred on the theme of time travel. The author draws attention to the educational and entertainment value of both books. He writes about their potential usefulness, examining it from the point of view of the regional education in Warmia and Mazury as well as that in Toruń. He also focuses on the readership of the two novels by C. Leżeński.

Utwory epickie, których fabuła jest oparta na motywie podróży w czasie, adresowane m.in. do dzieci i młodzieży, to literatura fantastyczna. Literaturoznawcy nazywają takie opowieści powieściami quasi-historycznymi (Surowiec 1987: 22).

Magiczny charakter wydarzeń literackich nie oznacza jednak, że książki, których bohaterowie odbywają wyprawy do minionych epok, nie mają wartości kształcącej w dziedzinie historii czy walorów wychowawczych. Lektura takich powieści i opowiadań owocuje rozwojem zainteresowania dziejami, w tym regionalnymi, a także wyobraźni historycznej w równie dużym stopniu, jak odbiór tradycyjnej prozy z akcją w dawnych epokach, np. dzieł Walerego Przyborowskiego, Antoniny Domańskiej czy Marii Niklewiczowej.

Stałe miejsce w kanonie polskiej literatury dla dzieci i młodzieży zajmują dwie powieści o podróżach w czasie: *Godzina pąsowej róży* Marii Krüger (1960) i *Małgosia contra Małgosia* Ewy Nowackiej (1975). Znacznie mniej znane są publikacje Cezarego Leżeńskiego (1930–2006), również adresowane do odbiorcy dziecięco-młodzieżowego, których bohater to około czternastoletni uczeń Bartłomiej Parker z Warszawy: *Bartek, Tatarzy i motorynka* (1988) oraz *Bartek, Zuzanna i Kopernik* (1999) (E.G. [Głębigka] 1997: 80–81; MZS [Ziółkowska-Sobecka] 2007: 395; G.L. [Leszczyński] 2002: 220; Piątek 2009: 173–174). Obie książki zawierają przekaz wiadomości na temat konkretnych regionów kraju. Akcja pierwszej toczy się głównie na Mazurach. Z kolei wydarzenia opisane w drugiej książce odbywają się w miejscach związanych z Mikołajem Kopernikiem: w Toruniu, Krakowie i na Warmii. Nie jest przypadkiem, że pierwsze wydanie *Bartka, Tatarów i motorynki* ukazało się w olsztyńskim wydawnictwie Pojezierze (Leżeński 1988), zaś *Bartka, Zuzannę i Kopernika* opublikowała oficyna Graffiti BC w Toruniu (Leżeński 1999).

W powieściach i opowiadaniach z motywem podróży w czasie zasadniczą rolę odgrywa metoda przenoszenia bohaterów do minionych epok. Sposób, w jaki czyni to tytułowa postać *Bartka, Tatarów i motorynki* – Bartek Parker, jest nie tyle magiczny, co realistyczno-magiczny. Chłopak podróżuje dzięki bardzo uważnej lekturze powieści historycznych oraz literatury popularnonaukowej dotyczącej przeszłości. Odbywa podróże do świata opisywanego przez autorów, a także bierze udział w fikcyjnych i autentycznych wydarzeniach. Pomagają mu w tym wyobraźnia czytelnicza i koncentracja. Przeżywa przygody podczas lektury *Hrabiego Monte Christo* Aleksandra Dumasa ojca, *Quo vadis?* Henryka Sienkiewicza i *Szwedów w Warszawie* Walerego Przyborowskiego. Podczas wakacji letnich, jakie spędza z rodzicami nad jeziorem Omulew na Mazurach, przenosi się do roku 1656 do miasteczka Nibork (współczesna Nidzica), obleganego przez Tatarów. Dzieje się tak podczas lektury stosownych fragmentów publikacji krajoznawczej o Nidzicy – monografii książkowej lub przewodnika. Leżeński przez zastosowanie powyższego pomysłu fabularnego stara się popularyzować wśród odbiorców powieści czytelnictwo. Trafnie przekonuje ich, że czytając książki, będą się przenosić w czasie i przeżywać równie intensywne wrażenia jak Bartek.

Wehikułem czasu będzie czytanie. Właśnie na tym polega częściowy realizm fantastycznych przygód bohatera. Autor nawiązuje też do wydarzeń historycznych, opisanych w *Potopie* Sienkiewicza, głównie do polskiego zwycięstwa nad wojskami szwedzkimi w bitwie pod Prostkami z 1656 roku. Jednocześnie podkreśla, zgodnie z konwencją powieści o podróżach w czasie, umowność mechanizmu fabularnego, np. Bartek myśli na swój temat: „Znowu jakieś zwiady i to bez czytania książki” (Leżeński 1988: 41).

Zainteresowania czytelnicze około czternastoletniego Bartka są wiarygodne, bo *Szwedzi w Warszawie* Przyborowskiego to książka łatwa w odbiorze dla dzieci od dziesiątego roku życia, a całość *Trylogii* i *Quo Vadis?* Sienkiewicza może z łatwością przeczytać wyrobiony czytelniczo piętnastoletni odbiorca.

Pisarz docenia rolę legend w regionalnej, lokalnej i krajoznawczej edukacji historycznej. Daje temu wyraz, kiedy nawiązuje w opisie oblężenia Niborka przez Tatarów do przekazu o tatarskim kamieniu. Zgodnie z legendą miasto zostało uratowane dzięki waleczności prostego mieszkańca – Nowaka. Regionaliści dotąd wykorzystują przywołany tradycyjny przekaz w promocji Nidzicy i okolic (*Legendy i wierzenia*). Nauczyciele, bibliotekarze, muzealnicy i przewodnicy wycieczek często odwołują się do legend w pracy dydaktycznej oraz popularyzatorskiej. Edycje legendarnych opowieści są przydatne nie tylko w kształceniu uczniów w wieku wczesnoszkolnym, ale mają na celu także upowszechnienie historii i literatury wśród starszych dzieci, młodzieży i dorosłych.

Powieść Leżeńskiego ma pewną wartość w zakresie edukacji historycznej. Autor przekazuje czytelnikom wiadomości o kulturze materialnej miasteczka Nibork z XVII wieku, np. w opisach domów mieszkańców czy jarmarku z 1656 roku. Odbiorcy zapoznają się też z ojczyzną historią polityczną. Czytają o wojnie obronnej Rzeczypospolitej przeciw Szwecji za panowania Jana Kazimierza. Osoby zainteresowane historią regionalną Mazur zdobywają lub utrwalają informacje o Prusach Książęcych.

Pisarz wprowadza w lekki, naturalny sposób terminy wojskowe z XVII wieku i starsze, wzbogacając w ten sposób wiedzę historyczną oraz słownictwo czytelników. Podczas opisu oblężenia Nidzicy przez Tatarów i w nielicznych innych fragmentach narracji wymienia np. terminy *kolczan*, *kolczuga*, *muszkiet*, *hakownica*, *armatka*, *strzelnica w bramie*, „*spiczasta czapka tatarska*”, *buńczuk*, *rekonasans* (Leżeński 1988: 140–182; Burska-Ratajczyk 2014: 299–312). Wyjaśnia w dwóch miejscach sens wyrazów *parol* oraz *zwiad* (Leżeński 1988: 127, 143). Autor, opisując oblężenie i obronę miasta oraz stosując w narracji terminy wojskowe, stara się zainteresować lekturą „odbiorcę chłopięcego” (Skotnicka 2008: 325), co nie oznacza, że powieść nie może być równie interesująca dla dziewcząt.

W powieści *Bartek, Tatarzy i motorynka* odgrywają ważną rolę wiadomości krajoznawcze na temat terenu dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego. Pisarz ukazuje np. mazurską wieś Tatary w gminie Nidzica. Podaje informacje o pomniku przyrody z tej miejscowości – głazie narzutowym, nazywanym Tatarskim kamieniem. Wymienia rynek, ratusz i dawny krzyżacki zamek w Nidzicy, a także rzekę Nidę. Popularyzuje zabytki Olsztyna, m.in. dawne budownictwo pruskie i kościoły. Opisuje wizytę Bartka w dotąd działającym Olsztyńskim Planetarium i Obserwatorium Astronomicznym.

W fabule mają istotne znaczenie nawiązania do kultury masowej. Znaczące są sceny, w których Bartek porównuje swoje wrażenia czytelnicze z oglądaniem filmów, emitowanych w telewizji i dostępnych na kasetach wideo. Pisarz stara się zachęcić dzieci i młodzież do czytania książek poprzez refleksję Bartka: „To fajniejsze od filmu. Zawsze w kolorze i stereo” (Leżeński 1988: 38). Bartek postrzega oblężenie Nidzicy jako podobne do scen z filmów telewizyjnych o tematyce historycznej, przypomina mu się serial *Przygody Pana Michała*, zekranizowany na podstawie trzeciej części *Trylogii* Sienkiewicza – powieści *Pan Wołodyjowski*. Leżeński przywołuje postacie traperów z filmów i utworów literackich o Dzikim Zachodzie. Píše o zainteresowaniu bohatera telewizyjnymi filmami kryminalnymi oraz filmami o piratach. Popularyzuje jednocześnie czytelnictwo jako uzupełnienie kontaktu z kulturą audiowizualną.

Duże znaczenie w narracji mają elementy humoru. Dzięki nim pisarz podkreśla umowność, fikcyjność powieściowych podróży w dwie strony w czasie. Humorystyczne jest zderzenie poziomu wiedzy historycznej ucznia z końca lat osiemdziesiątych XX wieku ze świadomością ludzi z XVII wieku. Różnice stają się źródłem sytuacji komicznych i zarazem dramatycznych. Bohater jest oskarżany w XVII wieku o „konszachty z diabłem” i czary z uwagi na swą wiedzę o przyszłości oraz przedmioty i pojazd z XX wieku, które zabrał do dawnego Niborka. To samo dotyczy obaw Bartka, żeby omyłkowo nie przenieść się do innego momentu czasu przeszłego niż zamierza. Za zabawną można uznać scenę kulminacyjną powieści. Bartek ratuje Nidzicę przed Tatarami, wypierając ich spod murów miasta za pomocą jazdy na motorynce. Tajemniczy wehikuł budzi wśród najeźdźców zgrozę i popłoch. Po szczęśliwym powrocie do XX wieku. Bartek rozmyśla o ewentualnym odnalezieniu przez archeologów pojazdu, jaki pozostawił w siedemnastowiecznym Niborku. Przywołane przykłady dystansu narratora do fantastycznego pomysłu fabularnego skutkują wzmocnieniem przekazu wiedzy historycznej i krajoznawczej. Autor stara się dać czytelnikowi rozrywkę, wykorzystując przygodową akcję i sytuacje humorystyczne, ale podkreśla umowność fabuły, by zwrócić uwagę na swój cel – zainteresowanie odbiorców dziejami

i zabytkami ojczystego kraju. W ten sposób próbuje jeszcze skuteczniej stosować zasadę „uczyć bawiąc” niż twórcy klasycznych powieści historycznych (Uljasz 2012: 56–68).

Leżeński pamięta o potrzebie uzupełnienia przekazu wiedzy historyczno-krajoznawczej akcentami wychowawczymi. Patriotycznemu wychowaniu służy wyjaśnienie pojęcia patriotyzm. Powieściowa postać Adam Wilkanowski mówi do Bartka o swym udziale w obronie Niborka: „Ja browarnik z Niborka. To moje rzemiosło. A do obrony domostwa nie trzeba być uczonym w sztuce wojennej. Trzeba swą chatę i swój gród miłować” (Leżeński 1988: 143). Pisarz dodaje jako narrator: „Bartek chciał powiedzieć, że nazywa się to patriotyzmem” (Leżeński 1988: 143). Uczy czytelników tolerancji wobec Polaków o częściowo obcym pochodzeniu etnicznym, bo Bartek Parker ma ze strony ojca szkockich przodków. Bohater mieszka w centrum Warszawy i dlatego jego szkockie korzenie można uznać za literackie nawiązanie do tradycji walk niepodległościowych, związanych z tym miastem. Informacja o szkockim pochodzeniu Bartka może być także pośrednim nawiązaniem do powieści Roberta Louisa Stevensona *Porwany za młodu* i *Katriona*. Pozytywną wartość wychowawczą ma podkreślenie znaczenia prawdomówności jako cechy charakteru. Opisując Mazury, autor pamięta o potrzebie wprowadzenia elementów wychowania ekologicznego. Odnosi się negatywnie do zanieczyszczeń środowiska naturalnego. Zachwala piękno mazurskiej przyrody oraz czyste leśne powietrze.

Powieść *Bartek, Tatarzy i motorynka* wzbudziła zainteresowanie recenzentów. Ewa Nowacka, autorka książki *Małgosia contra Małgosia*, pochwaliła pisarza za stworzenie żywej, urozmaiconej fabuły. Według niej autor niewątpliwie inspirował się powieścią Marka Twaina *Jankes na dworze króla Artura*. Dostrzegła w publikacji Leżeńskiego niedociągnięcia stylistyczne i merytoryczne. Przytoczyła przykłady sformułowań, które odebrała jako niezręczne, ale w większości nie wyjaśniła, na czym ma w tych przypadkach polegać zły styl autora. Trafnie zarzuciła Leżeńskiemu popełnienie dużego błędu rzeczowego. Chodziło o informację, jakoby cyna była surowcem nieznanym w XVII wieku. Zastrzegła obiektywnie: „Mankamenty mankamentami, ale *Bartka, Tatarów i motorynkę* czyta się gładko” (Nowacka 1987: 52–53).

Książka bardziej spodobała się Tomaszowi Śrutkowskiemu. Publicysta zachwalał ją na łamach „Gazety Olsztyńskiej” jako lekturę o treści regionalnej dla dzieci oraz młodzieży z Warmii i Mazur (Śrutkowski 1989: 4).

Druga powieść Leżeńskiego – *Bartek, Zuzanna i Kopernik* to opis podróży Bartka Parkera do miejsc związanych z Mikołajem Kopernikiem. Bohater odwiedza uczonego, zgodnie z chronologią jego życia, jako ucznia w Toruniu i studenta

w Krakowie, a potem spotyka się z nim w Lidzbarku Warmińskim i Fromborku. Ostatnie spotkanie ma miejsce w 1543 roku, krótko przed śmiercią Kopernika. Pomysł pisarza polegający na podróży Bartka do różnych okresów życia postaci historycznej stanowi oryginalne ujęcie literackiego motywu przenoszenia się w czasie. Szczegóły realizacji autorskiego konceptu są jednak schematyczne w porównaniu z wcześniejszą powieścią.

Autor, podobnie jak w poprzedniej książce, popularyzuje czytelnictwo, wiedzę historyczną i zabytki. Bartek odwiedza Kopernika dzięki lekturze książki na jego temat. Pisarz wprowadza elementy edukacji krajoznawczej i regionalnej, opisując miejscowości związane z biografią astronoma. Ponownie wzbogaca słownictwo czytelników przez przywołanie i wyjaśnienie trudnych terminów. Tym razem jest to głównie wyraz z dziedziny edukacji czytelniczej – *reprint*. Leżeński w obu książkach podaje wyjaśnienia nie w autorskich przypisach rzeczowych, ale w lekki, naturalny sposób – w toku narracji.

Nawiązuje do kultury masowej: filmów i telewizji. Bartek naśladuje w XV wieku w Toruniu zachowanie postaci z filmów historycznych. Autor stara się rozbawiać odbiorców, czasem łącząc komizm i dramatyzm. Za oryginalne można uznać humorystyczne nadawanie młodemu Kopernikowi negatywnych cech charakteru, obok pozytywnych. Dzięki temu postać uczonego może się stać bliższa dziecięcym czytelnikom. Przypisywanie Kopernikowi – jako uczniowi, że strzelał z procy i wybijał omyłkowo szyby z okien jest jednak literackim nadużyciem. To samo dotyczy sytuacji, w której przyszły astronom, będąc studentem Akademii Krakowskiej, uczestniczy w upajaniu bohatera alkoholem, a potem pozostawia go w szynku, żeby sam zapłacił za poczęstunek. Wystarczająco zabawne jest podkreślenie, że Kopernik mało się interesował nauką w jednym z okresów swojego dzieciństwa. Bartek zadziwia ludzi z XV i XVI wieku późniejszymi wynalazkami technicznymi i wzbudza z tego powodu podejrzenia, że dysponuje nieczystą mocą. Identycznie było w XVII wieku w Niborku. Bohater zabiera ze sobą w podróż do czasów astronoma m.in. zegarek elektroniczny. Pomysłem zdecydowanie „na siłę” jest wykonywanie przez Bartka i jego szkolną koleżankę Zuzannę pamiątkowych zdjęć aparatem fotograficznym w domu Kopernika (Leżeński 1999: *passim*).

Maria Kulik napisała o dwóch powieściach Leżeńskiego w recenzji dla czasopisma „Guliwer”, że „obie książki są w sensie literackim dość schematyczne” (Kulik 1999: 43). Z tą oceną można zgodzić się tylko częściowo. Schematyzm jest dostrzegalny, kiedy porównuje się dwie powieści, mimo oryginalności pomysłu podróży po biografii Kopernika. Książka *Bartek, Tatarzy i motorynka* sama w sobie nie jest schematyczna. Recenzentka słusznie przewidywała, że powieść

o przygodach Bartka u Kopernika nie spotka się z dużym zainteresowaniem czytelniczym. Według niej publikacja miała szanse na szerszą recepcję jedynie w Toruniu, z uwagi na lokalną tematykę (Kulik 1999: 43). Współcześnie miłośnicy literatury bardziej pamiętają książkę *Bartek, Tatarzy i motorynka*. Na portalu czytelniczym Lubimyczytać.pl jej znajomość deklaruje 20 osób. To niewielka grupa czytelników, ale oceniają oni publikację wysoko, dając łączną ocenę 7,1 (najwyższa możliwa ocena to 10). Jedyne komentarze pochodzą z listopada 2014 roku. Osoba o nicku Natsume reklamuje powieść, pisząc z entuzjazmem: „Świetna książka przemawiająca do wyobraźni”. Deklaruje, jakoby przeczytała ją aż kilkanaście razy i dodaje: „Gorąco polecam”. Książka *Bartek, Zuzanna i Kopernik* otrzymała na tym samym portalu głos od zaledwie jednej osoby. Do marca 2021 roku nikt nie wpisał komentarza (portal internetowy Lubimyczytać.pl). *Bartkiem, Tatarami i motorynką* interesuje się część użytkowników portalu Biblionetka.pl. Do marca 2021 roku powieść oceniło 22 odbiorców (ocena – 4,34, podczas gdy najlepsza możliwa nota to 6). W tym samym miesiącu 6 osób miało ją w swoim portalowym schowku, z czego jedna zadeklarowała, że czyta tę pozycję, a inne planowały ją przeczytać. Warto szczególnie zwrócić uwagę właśnie na deklaracje chęci przeczytania książki. Świadczy to o tym, że powieść będzie miała nowych czytelników. *Bartka, Zuzannę i Kopernika* oceniło tylko 2 internautów (portal internetowy Biblionetka.pl).

Obie powieści rzadko wzbudzają zainteresowanie użytkowników zbiorów bibliotecznych. Są wypożyczane bardzo sporadycznie. Znacznie większą popularnością cieszą się: *Godzina pąsowej róży* Marii Krüger czy *Malgosia contra Malgosia* Ewy Nowackiej. Przywołane książki dotąd mają dość dużo czytelników. Można tak wnioskować na podstawie kwerendy, przeprowadzonej na potrzeby niniejszego artykułu na portalu W.bibliotece.pl (portal internetowy W.bibliotece.pl). Informacje z tej strony internetowej są miarodajne, bowiem mają szeroki zasięg społeczny. W serwisie W.bibliotece.pl podawane są wiadomości o dostępności poszukiwanych tytułów z wielu bibliotek publicznych z terenu całej Polski – bibliotek miejskich z dużych, średnich oraz małych miast, miejsko-gminnych i gminnych. Wszystkie rodzaje placówek informują o wypożyczeniach lub braku udostępnień egzemplarzy konkretnych książek ze zbiorów swoich głównych agend i najmniejszych jednostek organizacyjnych, czyli miejskich i wiejskich filii. Zdarza się, że egzemplarze powieści *Bartek, Tatarzy i motorynka* są usuwane z księgozbiorów bibliotek publicznych z uwagi na brak wypożyczeń. W 2020 i 2021 roku w sieci filii Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rzeszowie były np. zachowane już tylko dwa egzemplarze tej książki, inne zostały wcześniej usunięte w ramach selekcji zbiorów (katalog komputerowy Wojewódzkiej

i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rzeszowie). Z porównania recepcji powieści Leżeńskiego na portalach czytelniczych i W.bibliotece.pl wynika, że obieg pozabiblioteczny pełni równie ważną rolę w popularyzacji czytelnictwa, jak promocja biblioteczna. Wydawcy i bibliotekarze mogą wyciągać wnioski z zainteresowania konkretnymi książkami, deklarowanymi przez czytelników w Internecie. Wypowiedzi i oceny dostępne w sieci powinny być ostrożnie uwzględniane przy planowaniu oferty wydawniczej oraz bardziej zdecydowanie w promocji zbiorów bibliotecznych.

Niewielka recepcja dwóch powieści Leżeńskiego nie oznacza, że nie zasługują one na zainteresowanie ze strony wydawców, klientów księgarń, bibliotekarzy oraz osób, wypożyczających książki w bibliotekach. Opowieści o Bartku są wartościowe głównie z uwagi na to, że autor próbuje popularyzować czytelnictwo. Co ważne, pisarz przekonuje, że jest ono równie atrakcyjną formą spędzania czasu wolnego, jak obcowanie z kulturą audiowizualną. Autor umiejętnie łączy przygodowe fabuły z przekazem edukacyjnym w dziedzinie historii ojczystej i krajoznawstwa, mimo że zdarzają mu się niedociągnięcia merytoryczne, na które zwróciła uwagę Nowacka w recenzji dla „Nowych Książek”.

Pozycje *Bartek, Tatarzy i motorynka* oraz *Bartek, Zuzanna i Kopernik* mogłyby być wykorzystywane w edukacji regionalnej przez bibliotekarzy i nauczycieli na Warmii i Mazurach, a także w Toruniu. Poza tym atrakcyjność historyczno-kulturowa i turystyczna wymienionych terenów jest tak duża, że polskie książki na ich temat wzbudzają zainteresowanie odbiorców w całym kraju.

Czytelnicy prawdopodobnie chętniej sięgnęliby po powieści Leżeńskiego o podróżach w czasie niż inne, obecne wydania dotyczące tej tematyki. Musiałyby to być wznowienia dostosowane do wrażliwości estetycznej dzisiejszych odbiorców (Skotnicka 2008: 222¹). Pobudzaniu zainteresowania dzieci, młodzieży i dorosłych mało znaną częścią spuścizny pisarza powinna służyć umiejętnie prowadzona działalność promocyjna. Dotyczy to szczególnie księgarskiej i bibliotecznej promocji internetowej.

Gdyby księgarze oraz bibliotekarze promowali książki Leżeńskiego, to może część nauczycieli języka polskiego z Warmii i Mazur oraz Torunia wpisałaby je do swoich zestawów lektur. Uczniowie często chętniej sięgają po lektury szkolne z kanonu literatury popularnej niż po tytuły lekturowe z literatury pięknej. Dużą popularnością wśród młodych czytelników cieszy się fantastyka, w tym klasyka gatunku.

¹ Gertruda Skotnicka krytykuje wydanie *Bartka, Tatarów i motorynki* z 1988 roku za skromną szatę edytorską, a także graficzną.

Promocja biblioteczna mogłaby polegać np. na organizacji wystaw o tematyce związanej z treścią powieści pisarza, choćby o Nidzicy, Toruniu, Mikołaju Koperniku, Warmii i Mazurach, książkach i filmach z motywem podróży w czasie. Przy tej okazji można popularyzować powieści Leżeńskiego o Bartku. Dobry pomysł to także ekspozycje monograficzne – na temat życia i twórczości konkretnych autorów. W upowszechnianiu utworów literackich dla dzieci i młodzieży są pomocne także tematyczne konkursy plastyczne. Bibliotekarze mogą podawać propozycje książek jako inspirację, jednocześnie pozostawiając czytelnikom możliwość samodzielnego wyboru literatury. Inną przydatną formą pracy to tematyczne dyskusje w dziecięcych i młodzieżowych bibliotecznych klubach czytelniczych, niestety rzadkich w Polsce w porównaniu z klubami dla dorosłych. Osoba prowadząca klub sugeruje przed spotkaniem, jakie pozycje warto przeczytać, choć nie powinna narzucać wyłącznie tytułów z opracowanej przez siebie listy. Dobrym pomysłem byłyby konkursy lub dyskusje np. o Mikołaju Koperniku oraz innych polskich uczonych o światowej sławie, Warmii i Mazurach w literaturze albo o literacko-filmowym motywie podróży w czasie, analogicznie do wyżej przywołanych propozycji wystaw (Lewandowicz-Nosal 2008: 66–71²).

Przedstawione książki Leżeńskiego o Bartku to wartościowe pozycje w polskiej literaturze dla dzieci i młodzieży. Mają dużą wartość wychowawczą i rozrywkową, a w pewnym stopniu także kształcącą. Przy odpowiedniej promocji zainteresuje się nimi część czytelników z całej Polski.

Bibliografia

Źródła

Leżeński Cezary (1988), *Bartek, Tatarzy i motorynka*, Olsztyn.

Leżeński Cezary (1999), *Bartek, Zuzanna i Kopernik*, Toruń.

Opracowania

Burska-Ratajczyk Beata (2014), *Elementy dawnego wyposażenia wojskowego a realia historyczne w powieści dla młodzieży „Bartek, Tatarzy i motorynka” Cezarego Leżeńskiego*, w: *Słowo we współczesnych dyskursach*, red. Katarzyna Jachimowska, Barbara Kudra, Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz, Łódź: 299–312.

E.G. [Ewa Głębińska] (1997), *Leżeński Cezary, ur. 1930*, w: *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, red. Jadwiga Czachowska, Alicja Szalagan, Warszawa.

² Grażyna Lewandowicz-Nosal podaje ogólne informacje metodyczne o różnych formach pracy z dziećmi i młodzieżą w bibliotekach. Autor artykułu rozwija je o własne uwagi oraz pomysły.

- G.L. [Grzegorz Leszczyński] (2002), *Leżeński Cezary*, w: *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, red. Barbara Tylicka, Grzegorz Leszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kulik M. (1999), *Wehikułem czasu*, „Guliwer”, R. 9, nr 5: 42–43.
- Lewandowicz-Nosal Grażyna (2008), *Biblioteki dla dzieci wczoraj i dziś. Poradnik*, Warszawa.
- MZS [Maria Ziółkowska-Sobecka] (2007), *Leżeński Cezary*, w: Stanisław Frycie, Maria Ziółkowska-Sobecka, Wioletta Bojda, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*, Piotrów Trybunalski.
- Nowacka Ewa (1987), *Światy alternatywne dla nieletnich*, „Nowe Książki”, R. 39, nr 9: 52–53.
- Piątek Wiesława (2009), *Jak zostać pisarzem?*, w: Cezary Leżeński, Wiesława Piątek, *Życie pełne puent*, Warszawa: 168–174.
- Skotnicka Gertruda (2008), *Barwy przeszłości. O powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży 1939–1989*, Gdańsk.
- Surowiec Kazimierz (1987), *Powieści historyczne dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1980*, Rzeszów.
- Śrutkowski Tomasz (1989), *Jeśli przygoda, to tylko na Warmii i Mazurach*, „Gazeta Olsztyńska”, R. 20, nr 17: 4.
- Uljasz Adrian (2012), *Wychowanie historyczne w twórczości Walerego Przyborowskiego*, w: *Zalecenia i przestrogi lekturowe (XVI–XX wiek)*, red. Mariola Jarczykowa, Agnieszka Bajor, Katowice: 56–68.

Źródła internetowe

- Katalog komputerowy Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rzeszowie – katalog centralny, <https://katalog.rzeszow-wimbp.sowa.pl> [dostęp: 10.05.2020, 16.04.2021].
- Legandy i wierzenia*, www.lotpn.nidzica.pl – strona internetowa Lokalnej Organizacji Turystycznej Powiatu Nidzickiego [dostęp: 14.03.2021].
- Portal internetowy Biblionetka.pl, <https://www.biblionetka.pl> [dostęp: 16.03.2021].
- Portal internetowy Lubimyczytać.pl, <https://lubimyczytac.pl> [dostęp: 16.03.2021, 16.04.2021].
- Portal internetowy W.bibliotece.pl, <https://w.bibliotece.pl> [dostęp: 16.03.2021].